

FILADORS DE CORDA: LES MEVES MEMÒRIES

Joan Guinovart i Escarré

Paraules clau: oficis, corder, corda, cànem, arqueologia industrial, Valls

Resum: Es recull, en aquest treball, la descripció de l'ofici de corder, que es va mantenir fins a mitjans del segle xx en diferents indrets de la ciutat. Es descriuen els utilatges i el procediment per aconseguir la fabricació de cordes de diferents gruixos utilitzant fibra vegetal de cànem.

Abstract: The essay describes the craft of rope making, which could still be found in several places of the town until middle of XXth c. The tools and techniques to produce vegetal hemp ropes of different thickness are also documented.

Nota introductòria

Aquest treball és fruit de l'acurada feina de recopilació de dades de l'ofici de corder, que desaparegué de Valls a mitjans del segle xx. Aquesta recopilació històrica l'ha fet el senyor Joan Guinovart; posteriorment, ha estat transcrita per la Secretaria de l'Institut d'Estudis Vallencs (la transcripció literal del treball es pot consultar a la Biblioteca de l'IEV) i revisada per diverses persones que d'una manera o altra van tenir una relació amb l'ofici de corders. El treball d'adequació final l'han dut a terme Carme Montalà i Pilar Musolas. Volem agrair especialment l'aportació d'informació o documentació gràfica sobre aquest ofici a les persones següents: Lluís Dalmau Rius, Josep M. Güell Rodríguez, Francesca Bigorra Dalmau, Joan M. Bigorra Dalmau i Maria Solé Parés.

La casa on vaig néixer

Tot i haver-hi viscut solament tres o quatre anys, recordo molt bé la vivenda on vaig néixer; era al carrer de Sant Oleguer núm. 4. Jo vaig néixer el 19 de juny de 1920 i en aquella casa vaig viure-hi amb els meus pares, el meu germà Francesc i l'àvia materna (Rosa Folch Fusté). L'àvia va morir el dia 8 de gener del 1926 (jo tenia cinc anys) al nou domicili, al mateix carrer, núm. 3, 3r pis. Encara recordo quan la meva àvia ja havia mort i el meu pare em va portar al seu dormitori: estava la pobra àvia allà al llit, vestida de negre, amb els braços creuats i el rosari a les mans.

Aquesta vivenda avui encara és igual com era en aquells temps. Tenia planta baixa, dos pisos, esgolfà i terrat. A la planta baixa hi havia l'entrada, que servia de botiga. El menjador tenia una finestra que donava al carrer de Sant Oleguer per on agafava claror. Al costat hi havia un quartet amb el safareig, la cuina i un quarto gran de mals endreços. Hi havia un celobert que donava llum a la cuina i a les habitacions interiors.

La casa on vaig néixer, en canvi, va ser totalment modificada. Actualment, és una casa de pisos, i a la planta baixa hi ha una botiga on hi venen bosses. De la vida feta en aquella vivenda em vénen els coneixements que tinc jo sobre els filadors de cordes.

El meu pare era filador de cordes, ensenyat pel seu pare, o sigui el meu avi, (Joaquim Guinovart Parés), persona molt exigent, perquè volia que el seu fill gran fos tan bon filador com ell.

El carrer de Sant Oleguer sempre ha estat molt transitat (solament per vianants), sobretot els dimecres i els dissabtes, dies que al carrer de la Carnisseria s'hi fa el mercat de fruita i verdura.

Quan els meus pares es van unir en matrimoni, el meu avi matern (Francesc Escarré Rabassó) ja era mort. La meva mare (Rosa Escarré Folch) em va explicar el que li va passar. Diu que tenia un fill malalt de tuberculosi. En aquell temps els tuberculosos eren donats per morts, i el meu avi va agafar una gran depressió. Deia que no podria suportar la mort d'un fill i, un mal dia, a dalt el terrat de casa seva, es va suïcidar amb la carrabina del sometent. Vivien al carrer dels Espardenyers, entrant per la plaça del Blat, abans d'arribar a l'Esmolet del Racó. Eren artesans de la corda i el fil, segons m'explicava la meva mare. Amb unes bitlles feien senderes per anar a agafar conills, teles per agafar moixons... El meu avi també feia de llaurador de cànem a Balaguer i guardava una estampa del Sant Crist de Balaguer del 1800 (aquesta estampa jo la tinc a l'habitació actualment).

El meu padrí de pila va ser el cosí del meu avi; es deia Joan Rosell Rabassó, conegut per Joanet de ca la Mosca.

La botiga

Feta aquesta introducció, tornarem una vegada més al carrer de Sant Oleguer, allà on vaig néixer. Com he dit, l'entrada de la vivenda era la botiga on s'hi venien

espardenyes i cordes de tota classe fetes pel meu pare. L'espardenya que més es venia en aquell temps era la de pagès, normalment la de set tombs. L'envetat de l'espardenya era un treball que feien l'àvia i la mare.

El treball del cànem

A l'esgolf de la casa hi havia el pinte. La situació dels pintes a l'esgolf tenia la seva explicació: el cànem, quan es pentinava, llançava una pols que perjudicava els bronquis, i els finestrals que hi havia a les golfes facilitaven que la pols marxés cap al carrer i no quedés impregnada dins la vivenda. El cànem que més perjudicava era el cànem en rama; aquest cànem es cultivava a Valls mateix, concretament a la part del Segarró, o sigui, la carretera que va de Valls cap a Alcover, a la part esquerra. Em deia el meu pare que hi va haver un temps que l'avellana no tenia preu i els pagesos van decidir arrencar els avellaners i sembrar cànem.

El cànem era com una canya que tenia entre un metre i un metre i mig; quan el segaven el posaven a l'aigua dintre d'unes basses i, després del temps que tenien estipulat, el treien i el deixaven assecar, per estronxar-lo després amb la bregadora, separant la canya i deixant el cànem ja en condicions d'anar al pinte. Han passat molts anys, però avui, al lloc on se sembrava el cànem, encara es troben basses d'aquelles.

El pinte

El pinte era una eina que utilitzaven per pentinar el cànem i treure'n així les fibres per poder filar cordes. El pinte era una fusta amb unes barnilles d'acer, com una mena de raspall, que estava col·locada a una altura aproximada d'un metre. El filador es posava davant per treballar-hi; agafava el cànem per un extrem i el ventava damunt del pinte (li donava un cop i l'estirava). Aquest treball es feia pels dos extrems del manat de cànem. Les barnilles tenien una llargada d'uns 30 cm i acabaven en punxa per poder separar bé les fibres. Al passar la fibra pel pinte en sortien els tres tipus de cànem: estopa (la fibra curta per fer cordes de baixa qualitat), *clarillo* o clarell (la fibra d'entre 20 i 40 cm de llargada) i canal (la fibra més llarga, d'uns 150 cm, i de més qualitat).

Les cordes

Les cordes no totes eren iguals. Hi havia diferents gruixos i diferents noms de cordes i cordetes; totes es feien a partir dels cordons o fils. Hi havia la corda clàssica, que en deien *tirant*, que era per als guarniments del carro, de l'animal... També n'hi havia de diferents gruixos i tipus, com per exemple, el curt de met (dos fils cargolats), la corda de persiana...

Els preus no eren per metres sinó per canes, perquè els filadors sempre van anar a canes. Una cana tenia vuit pams, i quan una persona anava a comprar una corda demanava tantes canes d'aquesta o d'aquella; no es va anar mai a pes, tampoc.

Les cordes que es feien de l'estopa eren cordes de qualitat inferior. Hi havia els morrals, que tenien unes dues canes de llarg i servien perquè els pagesos lliguessin pel collar l'animal i el posessin a la menjadora, o sota un garrofer, al camp, quan picava el sol. També es feien les sogues de sis (de sis canes), que era una corda que els pagesos portaven al carro per si els feia falta per a qualsevol cosa i que era d'un preu econòmic. També es feia la cordeta per fer els boços del bestiar... En fi, amb l'estopa, es feia tot el que convenia a preus econòmics.

El cànem que utilitzaven podia ser de Valls, de Balaguer, de Callosa d'Alacant... El cànem que arribava de Balaguer no era una primera, era més aviat una segona. El que venia ja molt preparat era el de Callosa d'Alacant, que era molt polit i blanc. El meu pare l'utilitzava per fer-ne un fil molt bo que els basters feien servir per cosir els guarniments dels animals. Un altre cànem que també venia molt preparat i de bona presentació era el cànem italià, que tenia un to verdós. Aquests dos cànems eren útils per fer el fil de cosir i les madeixes que gastaven els cosidors de soles d'espardenyes de pagès. També es feia anar per a les cordes de primera qualitat.

El cultiu del cànem a Valls va anar desapareixent a poc a poc perquè els filadors preferien més filar que no pas estar al pinte.

Els filadors de Valls

Els filadors, a Valls, treballaven a l'aire lliure i havien de suportar les inclemències del temps i, si plovia, no podien treballar. Hi havia un nucli de filadors a les Parellades (les de Dalt i les de Baix), que estaven situats al final del carrer de la Mitja Galta. A les Parellades de Baix hi treballaven: l'avi Gaspar, i el seu nebot, i Martí de Peris, que era campaner de Sant Joan. A les Parellades de Dalt hi treballaven: Francisco Solé Compte (*Sisquet de la Madrina*), i els seus dos fills, Francesc i Jaume Solé Ferré. Al mateix raser hi treballava Lluís Dalmau Bosch, i també el seu fill, Lluís Dalmau Solé, i un treballador que tenien que es deia Manuel Terreu.

Un altre nucli important estava situat al raval del Castell, baixant en direcció a Sant Francesc, passat el carrer Vapor de Maó a mà esquerra, al carrer dels Filadors. Al final d'aquest carrer hi ha uns horts on al seu temps hi havia la rambla dels Filadors. A la part alta d'aquest passadís hi havia també la fàbrica de ca Nuet i, tocant, l'hort de les Monges de la Vetlla (avui aquí s'hi troba la residència de Santa Teresa).

L'origen de la rambla dels Filadors va ser agrupar tots els filadors que hi havia dispersats en aquella zona. El meu pare em deia que a l'hort de Barrusques hi havia filadors i també n'hi havia a la zona del pont del desviament. En aquests llocs, que eren a baix al torrent mateix, no solament s'havien d'aixoplugar quan plovia, sinó que també estaven a mercè de l'aigua de les torrentades que baixava. On hi havia la rambla dels Filadors encara avui s'hi conserven coberts (per aixoplugar-se quan plovia) d'aquella època, i també uns apartaments o armaris on hi posaven tots els utensilis que tenien per guardar-los. Allò no era una zona privada; per allí hi passava

molta gent, sobretot dones, que anaven a rentar la roba als rentadors de la masia de Clariana, i també hi anava canalla a jugar, i ho havien de guardar tot. A fora solament deixaven les pedres —que eren el suport on s'hi posaven les rodes—, que no es podien prendre perquè pesaven molt; avui encara es conserven moltes d'aquestes pedres.

Alguns filadors i menadors davant els coberts on hi havia les rodes. Es poden observar les cordes, lligades als perpals. (Foto cedida per la família Bigorra Dalmau)

La situació dels filadors a la rambla era la següent: en primer lloc, Lluís Rosell de ca la Mosca; després dos carrilers que tenia ell a treballar, el Pep de Molià i el Lluís Guinovart Parés, oncle del meu pare; després el Joaquim Guinovart Parés, pare del meu pare; llavors, el Juanito Guinovart Aguilà i el Lluís Guinovart Aguilà, dos germans del meu pare; llavors, Peris, oncle de Martí de Peris, que treballava a les Parellades de Baix i —com he dit— era campaner de Sant Joan; llavors, l'Agustí Escarré, conegut per l'Agustinet del Rei; llavors, Blai, que va deixar l'ofici de filador per fer de guàrdia urbà al vindre la República l'any 1931 —i quedà reconegut per la població com el guàrdia urbà republicà. A continuació, Joan del Xano; després venia el meu pare, Joaquim Guinovart Aguilà, que va ensenyar de filador al seu fill Francesc Guinovart Escarré —el Francesc va deixar l'ofici de filador als 14 anys per passar a treballar a la Impremta Moncunill, al carrer de Sant Antoni; sens dubte haurà quedat a la història dels filadors com el filador més jove—; a continuació venia Lluís Buitenes, casteller de la Colla Nova; continuava el Pepito Nuet, que tenia el seu pare de

menador que ja havia complert els 80 anys; a continuació Miquel del Bitxo; continuava el Jaume de la Masó, que tocava el timbal a la Banda Municipal de Valls i filava per al Lluís Rosell de ca la Mosca; a continuació el Batista, pare del metge Domènec, que també hi tenia al seu fill Joan, i l'últim filador de la rambla dels Filadors era un home que es deia Emilio, que filava per al Batista i vivia al carrer de Sant Antoni, gairebé al costat de ca l'Adrogueret.

Ara us parlaré de les dimensions que tenien les parcel·les dels filadors: d'amplada 12 pams, i de llargada de 40 a 50 m; hi podien treballar un o dos filadors. Els auxiliars dels filadors eren els menadors, avui encara es conserven en vida alguns d'aquests menadors. Jo no vaig aprendre de filador, però, quan el meu pare no tenia menador, jo havia d'alternar l'estudi i l'anar a fer de menador, i així vaig conèixer el que eren els filadors i així ho escric per al coneixement dels supervivents i també de les noves generacions.

Amb perdó dels qui no digui, perquè ben segur que no estaran a la meua memòria, vull recordar els noms d'alguns menadors que treballaven a la rambla dels Filadors que era la que jo més coneixia. He volgut posar en primer lloc el Camilo Nuet, per consideració a l'edat de 80 anys que tenia quan el vaig conèixer fent de menador per al seu fill; tots els altres em sembla que són vius. Són el Cinto, casteller de la Colla Nova, i el Modesto Moncunill, menadors de ca la Mosca; el Marcel·lí Ferré, casteller de la Colla Vella, que menava per a Martí de Peris; el Vicenç, que menava pels germans del meu pare, el Juanito i el Lluís Guinovart Aguilà; el Joan Bonifàs, que menava per al meu pare; el Josep Moncunill, que era menador de ca la Mosca, però menava per a Jaume de la Masó, i el Fermín, casteller de la Colla Nova, que menava per al Batista.

Les eines de treball

PER FER EL FIL O CORDÓ

La roda

A continuació, aniré parlant de tots els utensilis que tenien els filadors per treballar. La roda (fig. 1) tenia un metre de diàmetre i de 18 a 19 cm de gruix, era de fusta i no era massissa i tenia una maneta de ferro per fer-la girar ben subjecta a l'eix.

La pedra on es col·locava la roda tenia 1,80 m x 80 cm (on abans hi havia la rambla dels Filadors, que avui s'ha convertit en hort, encara s'hi troben pedres d'aquestes). Unes forquetes de fusta de 15 x 10 cm encastades a la pedra permetien poder entrar a la roda, que quedava recolzada al ferro que va dintre de l'entalla. La roda portava un plafó a cada costat, i quedava separada uns 3 cm de les forquetes; així podia rodar sense perill que fregués amb les forquetes. Les forquetes havien d'anar col·locades a una altura que, una vegada la roda descansava sobre les entalles de les forquetes, tingués una separació a la part baixa de 6 o 7 cm per sobre de la pedra. Un cop col·locada la roda al seu lloc, quedava la maneta a disposició del menador que havia de fer-la rodar.

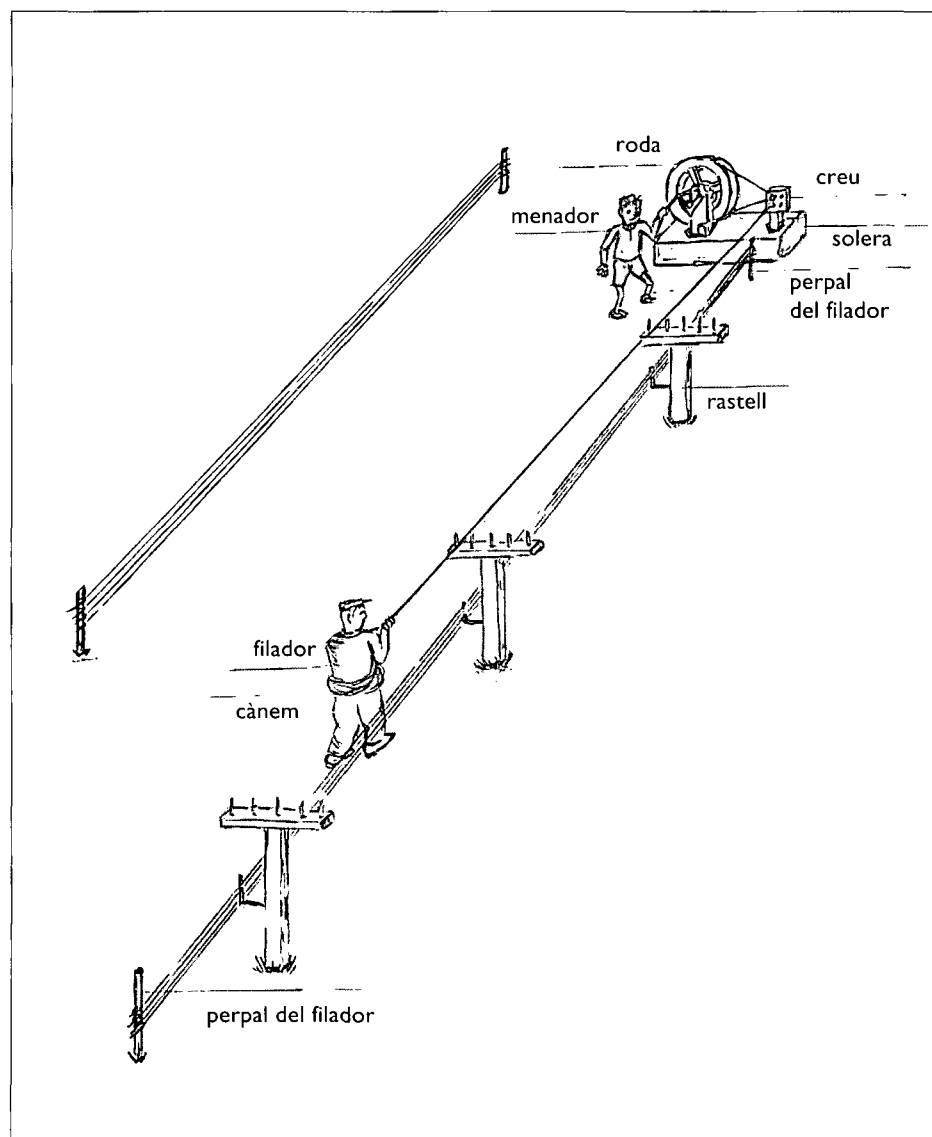

Fig. 1. (Dibuix de Josep M. Güell)

La creu

Al costat de la roda hi havia la creu (fig. 1). La creu portava uns carrells d'una fusta de boix amb un forat al mig amb una clavilla per poder-la col·locar a la creu. Els carrells portaven unes entalles per on la cordeta que anava cap a la roda feia la transmissió. La col·locació de la creu també volia la seva habilitat; el filador es posava davant de la creu i posava la cordeta a dins el forat i la collava amb uns tascons de fusta, procurant que guardés perfecta línia pel centre de la roda cap al carrell i tingués la tensió idònia per al millor rodatge del carrell.

Una de les rodes de les Parellades que la família de Maria Solé encara conserva. Podem veure la pedra, la roda, la creu, els tascons, uns quants perpals, dues càbries i el ganxo. (Foto IEV)

Els perpals

Els perpals (fig. 1) eren de ferro, rodons, d'un diàmetre de 2,5 a 3 cm i d'una alçària de 0,75 a 1,25 m. Eren com unes estagues que es clavaven a terra. Sols n'hi havia un que tenia una disposició completa, que era el que estava posat davant de la roda i la creu, a disposició del menador, i quan el filador acabava el fil el menador parava la roda, treia el fil del carrell i el fermava en aquest perpall. Els altres perpals estaven a disposició del que convenia; segons el fil i la llargada que havia de tindre, el filador hi posava el perpall que calia.

Els rastells

Els rastells (fig. 1) eren els suports perquè les cordes no s'arrosseguessin, i estaven clavats a terra, entre la creu i el perpal del filador. Els rastells eren de fusta, normalment rodons, d'un diàmetre de 15 cm i d'uns 2 m de llargada. Uns 30 cm anaven endossats al terra i quedaven lliures 1,70 m. A la part alta hi portava una fusta de 70 cm, 15 cm d'ample per 2,5 o 3 cm de gruix. A la part horitzontal, cada 8 cm —clavats per sota—, portava uns claus que sortien. Segons la llargada de la parcel·la s'anaven col·locant els perpals. També hi havia uns rastells que no arribaven a un metre i que es col·locaven al lloc a on s'havien d'estirar les cordes.

Els cuirols

Els cuirols (fig. 2) eren indispensables per poder filar, i es posaven a la mà dreta. Es feien de roba vella, si podia ser panyo millor (per exemple, d'un capot de guàrdia civil, de soldat, de la tela d'un billar o similar..., coses que es trobaven a casa dels drapaires). El cuirol tenia un mida de 28 cm de llarg per 8 cm d'ample, era un tros de roba que es plegava d'una manera que hi passés la corda i que protegia la mà.

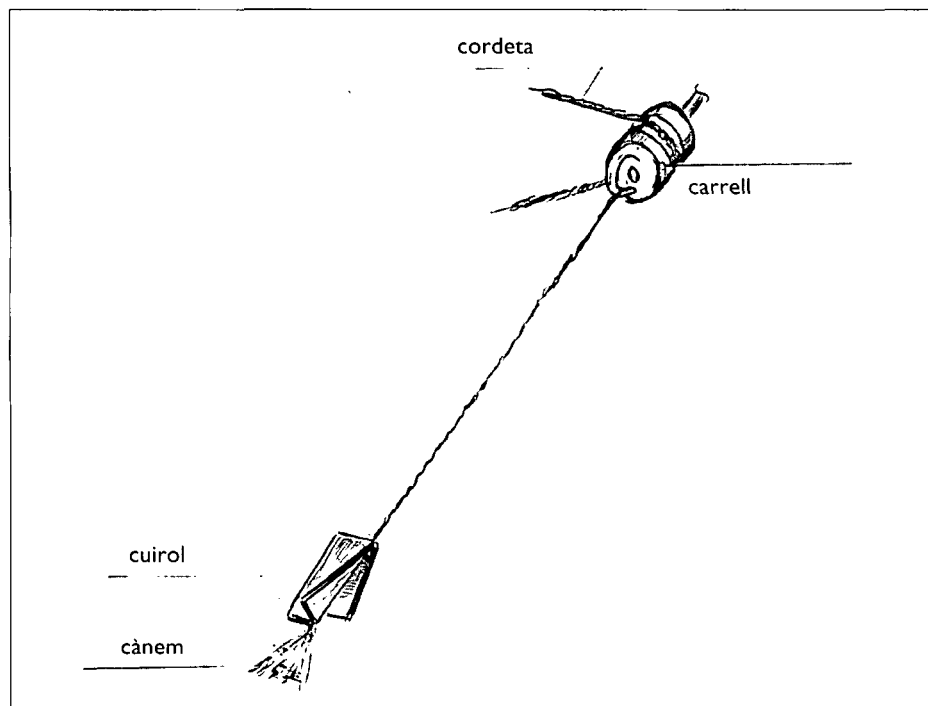

Fig. 2. (Dibuix de Josep M. Güell)

El filador es col·locava el cànem lligant els dos extrems a la part del darrere de la cintura, i es posava els cuirols endossats als dits de la mà dreta; amb un recipient d'aigua que tenia allí sempre anava mullant els cuirols. Simultàniament agafava el cànem necessari per fer el fil de la cintura i l'endossava amb una baga que portava el carrell (fig. 2) i li deia al menador: "va!", i el menador —que ja estava atent— començava a fer anar la roda, i el filador, cul enrere, començava a filar amb la mà esquerra, d'acord amb el cànem que havia donat per començar el fil. Amb la mà dreta anava cedint, aguantant el voltatge que li venia de part del carrell i així, tirant cul enrere, anava quedant el fil fet. Arribava al primer rastell i quan ja l'havia passat li venia de cara i aleshores posava el fil dalt del rastell; el mateix feia amb el segon i amb el tercer, i arribava al perpal que hi havia al final, i feia el senyal convingut al menador. El menador parava la roda i treia el fil del carrell i el fermava al seu perpal. Simultàniament el filador feia el mateix amb el seu i el lligava amb una llaçada; en aquesta llaçada s'hi enllaçava el proper fil, i això era el principi d'una retorta. Una retorta era el conjunt de fils units al final. Se feien retortes de diversos fils, segons la necessitat de la corda que s'havia de fer. La corda portava quatre caps, o sigui, dues retortes.

PER FER LES RETORTES

El maçot

El maçot (fig. 3) era una barra amb un ganxo, normalment la barra era la branca d'un lledoner, ja que té una fibra molt llarga i molt resistent a la torsió. El maçot servia per fer les retortes (unió de diversos fils o cordons, de la unió dels quals en sortirà la corda) per *estrillar-les* (amorosir la corda) i després fer les cordes; feia uns 7 cm de diàmetre i una llargada aproximada de 70 cm. El filador es col·locava a la part dreta de la parcel·la (o sigui, mirant de cara al final) i allí s'hi posava un perpal a uns 3 m de la roda; es posava un altre perpal al final d'allà on havia d'anar, es recolzava a l'altra part del maçot per tal de poder donar-li la resistència necessària quan el filador fes el rodatge de la retorta. Simultàniament, el filador ja col·locava els cordons de la retorta als carrells i començava el rodatge. Quan el filador considerava que el rodatge estava complert, parava la roda i treia els cordons de la retorta dels carrells, i el menador —cul enrere— se situava pròxim al perpal on havia d'estar dipositada la retorta; llavors, el filador anava de cara al perpal d'*estrillar* (fig. 4), situat a 3 m de la roda, allí fermava la retorta i anava fins al lloc on era el menador. Allí canviava de posició els cordons de la retorta; els passava dels rastells alts als rastells baixos i els deixava en condició per ser *estrillats*. El filador arribava fins al final i, junt amb el menador, tensaven ben bé la retorta i la col·locaven dintre el perpal on estava disposada, de manera que el maçot quedava lliure per a la pròxima retorta.

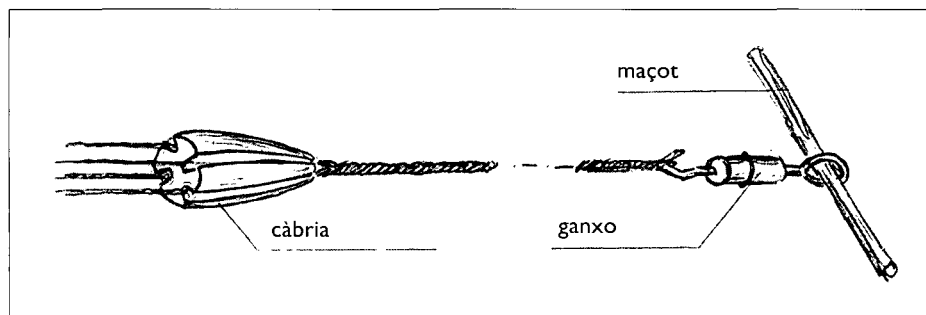

Fig. 3. (Dibuix de Josep M. Güell)

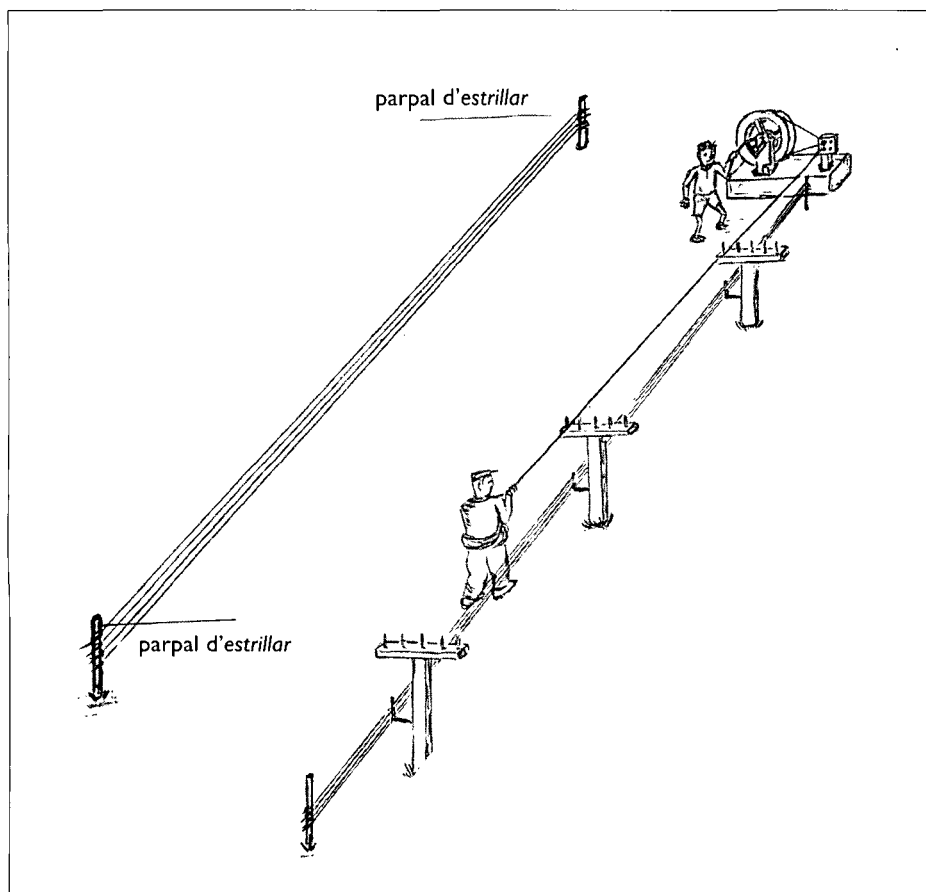

Fig. 4. (Dibuix de Josep M. Güell)

La paloma

Estrillar era amorosir la corda i estabilitzar el resultat de la torsió; això es feia amb la paloma (fig. 5). Aquest utensili d'*estrillar* era molt simple: un tros d'espart natural, sense manipular, que el mateix filador es preparava en forma de corda. Feia 70 cm de llarg (doblegada quedaven dos trossos de 35 cm cada un). Els seus complements eren la llimona i l'oli de vedriol ben rebaixat. El filador posava una mica d'aquest oli dintre d'un càntir i l'acabava d'omplir amb aigua. Llavors, comprovava a terra la seva densitat. Si bullia massa el rebaixava amb més aigua, fins a aconseguir el punt. La llimona també es feia servir perquè, a més, blanquejava la corda.

Per *estrillar* les retortes s'havien de mullar ben mullades. Es posava la mà esquerra per sota i amb el càntir a la mà dreta s'hi tirava l'aigua i, retorta amunt i retorta avall, anaven quedant ben mullades.

El càntir (d'aram o de test) era bombat, i el filador l'agafava amb la mà esquerra i se'l col·locava a la mà dreta, de forma que la part bombada quedava a la palma de la mà mullada. Les dues parts de la paloma quedaven una a cada cordó de la retorta (o sigui, quedava la retorta dintre dels cordons de la paloma). Tant el filador com el menador agafaven la paloma ben agafada, amb una mà al darrere i l'altra mà al davant, prement fort. A la tercera passada el menador agafava mitja llimona, i mentre el filador anava fent la mateixa operació amb la paloma el menador anava al davant i li donava llimona; la propera vegada era el filador qui li feia una passada d'oli de vedriol, i acabaven menador i filador amb l'última passada amb la paloma. Així, successivament, s'anaven fent totes les retortes que hi havia disposades i col·locades damunt del rastell, que restava a disposició d'escometre les cordes. *Escometre* volia dir ajuntar les dues retortes (o sigui, els quatre caps) en un de sol i fer la corda amb els següents utensilis: el carrot, el ganxo, la càbria i el maçot.

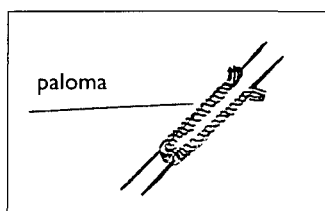

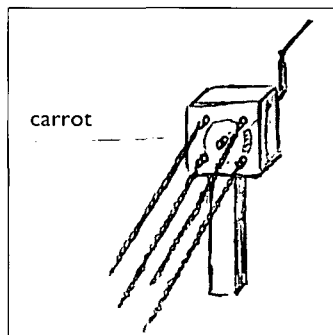
Fig. 5.
(Dibuix de Josep M. Güell)

PER FER LA CORDA

El carrot

El carrot (fig. 6) era de fusta i es col·locava en el mateix forat on s'hi col·locava la creu quan el filador filava (fig. 1). El carrot quedava ben acollat amb els tascons de fusta. Portava acoblada una maneta per la part del darrere que donava el rodatge a una roda (de 30 cm de diàmetre), la qual portava un engranatge que feia rodar quatre engranatges més, de quatre ganxos, que agafaven els quatre cordons de dues retortes.

Fig. 6.
(Dibuix de Josep M. Güell)

La càbria i el ganxo

La càbria (fig. 3) era d'una fusta especial. No era uniforme. Tenia 20 cm de llargada, era rodona (com un con), tenia 13 cm de diàmetre en una part i acabava una mica bombada i, a l'altra part, acabava en 2 cm de diàmetre; era rodona en tots els sentits. Portava quatre canals amb tota la llargada de la càbria. El ganxo (fig. 3), que s'utilitzava després d'escometre la corda per posar-la al perpal on s'havia d'estirar, tenia 17 cm de llargada aproximadament, la qual cosa variava segons la mida que es feia la corda. La part contrària del ganxo formava una rodona d'uns 12 cm de diàmetre amb un forat de 8 cm de diàmetre útil per poder passar el maçot, que —com he dit al moment oportú— tenia 7 cm de diàmetre.

Per escometre la corda fins al final hi intervenien dos filadors i el menador. Si a la parcel·la hi havia dos filadors no hi havia problema, i si només hi havia un filador es necessitava l'ajuda d'un altre filador, cosa que tampoc va ser mai cap problema perquè hi havia sempre bona harmonia entre els filadors, i la col·laboració era mútua. Per començar el filador i el menador amb el maçot se situaven al final de les retortes i col·locaven el maçot dintre de les dues retortes disposades per escometre, que quedaven a cura del menador. El filador s'avançava a treure els cordons de les retortes dels rastells baixos i col·locar-los als rastells alts, mentre l'altre filador s'avançava a treure les retortes del perpal d'estrillar que estava situat a 3 m de la roda i col·locar els cordons als ganxos del carrot. El menador, amb el maçot dintre de les retortes, s'anava situant al centre de la parcel·la junt amb el filador (que ja havia fet el canvi dels cordons de les retortes dels rastells baixos als rastells alts).

El filador col·locava la càbria d'acord amb la posició dels cordons de les retortes que havia donat dalt dels rastells, situant-los a les quatre canals. La càbria tocava el ganxo per la part de 2 cm. El filador agafava la càbria amb la mà dreta i feia un senyal al filador que estava darrere el carrot per començar i amb la mà esquerra vigilava que els cordons anessin ben fixats a les canals de la càbria, sobretot quan passaven pels rastells. El rodatge dels ganxos del carrot donava la torsió als cordons i feia la transmissió al ganxo que estava a cura del menador. Quan el filador arribava al final, davant del carrot, l'altre filador parava el carrot i el primer treia la càbria i, sense tocar els cordons dels ganxos amb fil d'emplomar, feia un lligat molt perfecte als

quatre cordons al començament de la corda perquè no s'alterés l'ordre d'escometre la corda. Tot seguit, era quan treia els cordons del ganxo del carrot i els unia formant una corona al començament de la corda. Aquesta corona era útil per col·locar la corda al ganxo, que es posava al centre del carrot quan es feia el rodatge de les cordes, i també, per col·locar la corda al perpal quan es feia l'*estrillada* de les cordes. Tot seguit, quan es col·locava el ganxo especial al centre del carrot, el menador treia el ganxo d'escometre de dins a la corda i posava el ganxo que havia de portar la corda al perpal, disposat per estirar la corda, i col·locava el maçot dintre el ganxo que ja portava la corda. Llavors, agafava la cordeta que tenia el maçot en un extrem i se la passava per darrere la cintura. A la part contrària d'on estava posada la cordeta donava dos o tres tombs al maçot per poder tindre el recolzament suficient per aguantar la resistència en el moment del rodatge de la corda. Disposats el filador i el menador, al seu lloc es començava el rodatge.

*Filadors en plena feina.
(Foto cedida per la
família Bigorra Dalmau)*

Quan el filador considerava suficient el rodatge parava el carrot, treia la corda del ganxo i el menador —cul enrere i posant atenció al filador, que seguia el seu compàs— s'aturava quan el filador col·locava la corona de la corda al perpal situat als 3 m de la roda. El filador, tot anant al lloc on hi havia el menador, feia el canvi de la corda (dels rastells alts als rastells baixos). Quan arribava a l'altura del menador, amb l'ajuda d'un altre filador, feia l'estirada de la corda (moltes vegades representava quasi 1 m). Llavors, col·locava el ganxo que portava la corda al perpal, disposat per fer l'*estrillada* de les cordes previstes.

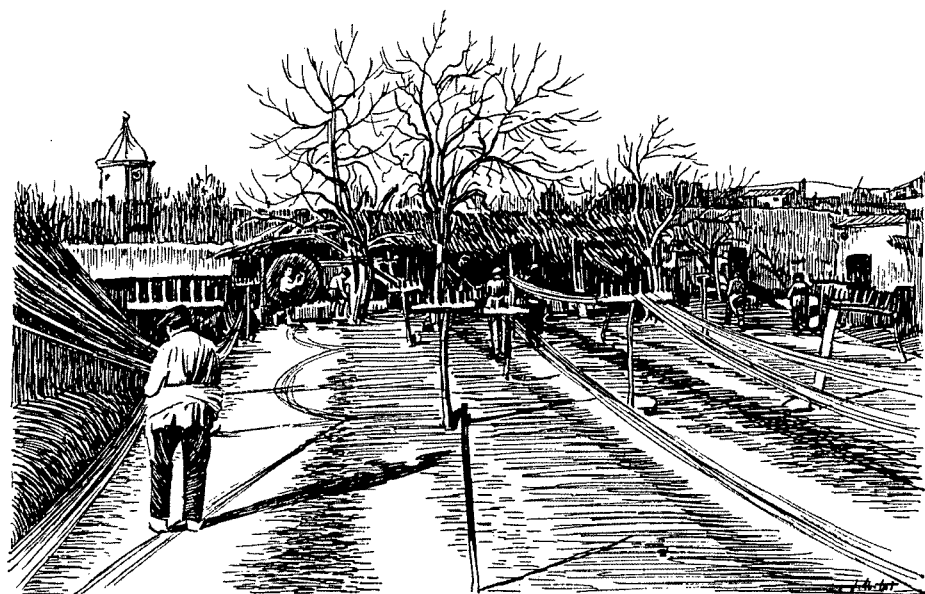
El procés per *estrillar* les cordes era el mateix que s'utilitzava per *estrillar* les retortes, amb la variant que la paloma era d'uns 35 a 40 cm de llargada.

Totes les cordes i cordetes que es feien seguien el mateix procés, fossin tirant, fossin curt de met, fossin persianes, fossin nyinyoles... Les posaven ben ordenades damunt dels rastells baixos, a mercè de l'aire i el sol, esperant que fossin seques per poder fer el seu plegatge. Hi havia dos sistemes de plegar-les: amb el torn i a braçades. El torn era de fusta i portava un rotllo rodó del diàmetre adequat al gruix de la corda. L'alçada del rotllo era 30 cm. Els extrems eren de fusta i servien de protecció a la corda; eren d'uns 45 a 50 cm de diàmetre. Una part era fixa i portava una maneta de ferro endossada al motllo. Les forquetes i la base eren de ferro movibles i es col·locaven, normalment, a 1 m darrere del perpal que estava situat a 3 m de la roda. Disposat el filador a plegar la corda amb el torn, el menador marxava cap al final de la corda amb el maçot, mentre el filador la treia del perpal. La corona que portava la corda que s'havia de plegar amb el torn, facilitava al menador la col·locació del maçot al ganxo que portava la corda a l'altre extrem. Preparat el filador, i disposat el menador (amb la cordeta del maçot passada per darrere la cintura) es començava a plegar la corda amb el torn. El menador anava endavant, al compàs que marcava el torn, enrotllant la corda. Quan arribava al final on hi havia el filador plegant la corda, amb fil d'emplomar, feia un lligat molt perfecte a la corda, que quedava a disposició del client.

Per plegar la corda a braçades es començava per la part de la corona (o sigui pel començament de la corda), s'agafava amb la mà dreta mig metre de corda i es col·locava al palmell de la mà esquerra; tot seguit, s'anaven fent rodanxes de metre fins al final i es feien unes bagues de sis o set tómb amb la mateixa corda. El mateix sistema es feia amb totes les cordes i cordetes, i la rodanxa també sempre anava d'acord amb la llargada i el gruix de la cordeta.

Consideració dels filadors valencs

Els filadors de corda de la ciutat de Valls sempre van ésser molt ben considerats i superiors als d'altres llocs, com ara les províncies d'Alacant i de Múrcia. Complint amb un encàrrec especial de la casa on comprava el cànem a Callosa d'Alacant, el meu pare va fer la corda per a un vaixell d'entre 75 i 100 m de llargada, o sigui, tot el que el pas de vianants li va permetre allunyar-se de la rambla dels Filadors.

Els filadors, una de les artesanies vallenques, ja desaparegudes. (Dibuix de Josep M. Tost)

El fil d'emplomar no tenia cap utilitat fixa, però era útil per tot el que convenia; a les cases on veníem cordes i espardenyas no hi faltava mai. La presentació a la venda en forma de cabdells rodons d'uns 10 cm de diàmetre invitava la gent a comprar-lo. A les cases i al camp, al comerç i a la indústria, enlloc faltava el fil d'emplomar.

A les fires de les comarques de Tarragona i Lleida sempre estaven a la venda cordes i espardenyas de pagès que es feien a Valls. Tots els filadors tenien els seus clients que els hi compraven les cordes ja a punt de fer les tires que servien per fer les soles de les espardenyas. El client que tenia el meu pare de més consideració, no solament amb les fires sinó durant tot l'any, era de Tàrraga. Perquè ens formem una idea de la importància que tenien les cordes i les espardenyas de pagès fetes a Valls, vull referir-me al que em deia el meu pare de la seva àvia, que jo vaig conèixer; era la meva besàvia, Francesca Parés (mare del meu avi Joaquim Guinovart Parés), que va morir als 99 anys. Aquesta senyora, muntant a dalt d'un burro i amb les sàrries plenes de cordes i espardenyas, anava a la Fira de Verdú a fer el seu negoci. Era a mitjans del segle XIX i amb previsió del que li pogués passar anant per aquells *andurrials*, es posava els diners a dins el *refajo*.

La decadència de la corda es va anar accentuant, així que es va anar mecanitzant l'agricultura; dels animals es va passar als tractors. Les agències de transport van passar dels carros als tractors i camions. A mitjans del segle passat encara existien els abeuradors a les entrades dels pobles; a Valls n'hi havia al Portal Nou, a Sant

Francesc i la Font de la Manxa. Els pagesos quan arribaven al poble, abans d'anar a casa seva per posar l'animal a l'estable, els abeuraven. Era un seguit de carros que venien per les carreteres d'Alcover, del Pla, de Sant Francesc i de Picamoixons.

Avui ja no queden més que records dels filadors de corda, o tal vegada alguna corda per alguna antiga casa de pagès, o algun morral que ens recorda quan l'avi posava la mula a la menjadora... i també ens fa recordar l'admiració del treball que es feia amb el cànem.

La festa dels filadors

Vull posar fi a les meves memòries de llegat als filadors de corda de manera solemne. La festa patronal era el dia 25 de gener; a les 11 del matí hi havia ofici a l'arxiprestal de Sant Joan. La meva mare, uns dies abans de la festa, em donava la llista i jo passava per totes les cases dels filadors que col·laboraven. També hi col·laboraven altres vilatans, com ara Pau Olivé, de la plaça de les Escudelles. La meva mare sempre es va cuidar de tindre les coses preparades per la festa, sobretot les estovalles amb què se celebrava la missa netes i planxades; a la vigília les portava a ca Magrané, amb qui teníem molta relació (mossèn Ramon i mossèn Joaquim). La imatge de Sant Pau tenia entre 70 i 80 cm d'alçària. A la vigília ja la venia a buscar el Joanet de la Ganya i la portava cap a l'església, i la posava a l'altar major. El dia de Sant Pau a dos quarts de set del matí, junt amb el meu pare, el meu germà Cèsar i jo, ja érem a l'església. El primer que fèiem era posar llum a l'altar del sant amb uns canelobres i, al costat mateix, posàvem la nostra taula amb el ciri i els goigs, on estaven tot el matí a disposició de la gent; el donatiu pel goig era voluntari. A part de l'ofici que se celebrava en honor del sant aquell dia, com tots els altres, hi havia misses des de les sis del matí fins a les dotze del migdia. I així és com celebràvem la festa de Sant Pau. Acabava que els amos convidaven als menadors, després de l'ofici, a menjar coca amb xocolata.

Un altre dia assenyalat era la processó de Divendres Sant, en la qual la confraria dels filadors de corda hi participava amb el misteri del Davallament —que era de la seva propietat—, el qual era obra de l'escultor Lluís Bonifàs i Massó i datava de l'any 1766.